

Varga Ferenc

A HIVATÁSOS TŰZOLTÓK BÜNTETŐJOGI FELELŐSSÉGI RENDSZERE

A tűzoltók Európa-szerte Szent Flóriánt tisztelik védőszentjüként. Florianus, a római katona történetét sokan és sokféleképpen felidézték az elmúlt évszázadok során.¹ A korát messze meghaladó szervezettségű tűzoltósági rendszer a Római Birodalom bukásával megszűnt, közel másfél évezredig váratott magára a szervezett mentő tűzvédelem újbóli megjelenése. Míg az önkéntes tűzoltó szervezeteknél jellemzően nem, a főfoglalkozású tűzoltóságoknál (hivatásos, gyári, magántűzoltóságok) országonként, sőt országon belül is eltérő módon érvényesült a katonai karakter és a hozzá tartozó felelősségi szabályozás.

A hivatásos tűzoltóságok katonai karakterét a történelmi hagyományok mellett a közigazgatás rendszerében elfoglalt helyük, a feladatrendszer és annak közhatalmi jellege együttesen determinálja, ami természetesen magában hordozza a hivatásos tűzoltók büntetőjogi felelősségének kérdését is. Jelen közleményben a szerző ismerteti a hivatásos tűzoltóságok katasztrófavédelmi szervezetrendszerben betöltött helyét és szerepét, a hivatásos tűzoltó szolgálati jogviszonyának és felelősségi rendszerét, valamint a hivatásos tűzoltó büntetőjogi alanyisága kérdéskörét is.

A HIVATÁSOS TŰZOLTÓSÁGOK A KATASZTRÓFAVÉDELEM SZERVEZETÉBEN

A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény (a továbbiakban: Hszt.) hatálya a fegyveres erők, a rendvédelmi szervek, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos

¹ SZABÓ 1991: 8.

állományú tagjainak szolgálati jogviszonyára (a továbbiakban: szolgálati viszony) és társadalombiztosítási ellátására terjedt ki.² Látható, hogy az állami és különösen az önkormányzati intézményként működő hivatásos önkormányzati tűzoltóságok állománya is a Hszt. alá sorolt, ezáltal a hivatásos tűzoltóság katonai jellege érzékelhető.

2012. január 1-jén az Alaptörvénnyel összhangban hatályba lépett az új katasztrófavédelmi törvény (a továbbiakban: Kat.),³ amelynek alapján jelentős változások következtek be a katasztrófavédelem szervezeti rendszerében. Az új törvénnyel átalakultak a hatáskörök, állami irányítás alá került a hivatásos tűzoltóság, megújult a polgári védelem, létrejött az egységes iparbiztonság, előremutató változások következtek be a gazdálkodás rendjében.⁴

Az országos egységes katasztrófavédelmi szervezet megalakulásának egyik sarkalatos eleme a hivatásos önkormányzati tűzoltóságok megszűnése, állami irányítás alá vonása. A Kat. által létrehozott mentő tűzvédelmi szervezet alapjaiban nem változott, jellemzően a szervezetek számában, elnevezésében, feladatrendszerében következtek be kisebb, különböző irányú változások.⁵

A katasztrófavédelem hivatásos állományát hivatásos tűzoltók alkotják. 2012. január 1-jétől a korábban a szervezet tagjaként polgári védelmi állományviszonyban lévők hivatásos tűzoltóként szolgálnak, korábbi rendfokozatukat megtartva. Az egyenruhás és immár a nem egyenruhás állomány (rendvédelmi igazgatási alkalmazottak) jogviszonyáról is a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény (a továbbiakban: hatályos Hszt.) rendelkezik. A hivatásos állomány egyenruha-viselését a hatályos BM rendelet,⁶ valamint a katasztrófavédelmi szervek hivatásos állományának öltözködési szabályzata⁷ szabályozza. Napjainkban a hivatásos tűzoltóság (katasztrófavédelmi szervek) egyenruházata a

² 1996. évi XLIII. törvény a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról 1. § (1) bekezdés.

³ 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról.

⁴ MUHORAY 2019: 119.

⁵ VARGA 2019: 23.

⁶ 66/2014. (XII. 16.) BM rendelet a belügyminiszter irányítása alá tartozó szervek egyenruha-ellátásra jogosult személyi állományának ruházati- és öltözködési szabályzatáról, valamint a különleges foglalkoztatási állomány ruházati-, fegyverzeti-, kényszerítőeszköz és világítástechnikai felszereléséről szóló 71/2011. (XII. 31.) BM rendelet módosításáról.

⁷ 9/2019. számú BM OKF főigazgatói intézkedés a katasztrófavédelmi szervek hivatásos állományának Öltözködési Szabályzata kiadásáról.

rendvédelmi szervek egységes egyenruházata, a 10M egységes gyakorlóruházat, a 12M szolgálati öltözet és a társasági/ünnepi egyenruha kizárólag az ékítmények, a rendfokozati jelzés/váll-lap és a tányérsapka színében (piros), valamint a karjelvény tekintetében különbözik a többi hivatásrendétől.

A HIVATÁSOS TŰZOLTÓ SZOLGÁLATI JOGVISZONYA, FELELŐSSÉGI RENDSZERE

A közszolgálatban a munkavégzés és a foglalkoztatás nem gazdasági célok és magánérdekek, hanem közfeladatok, közfunkciók ellátása érdekében és a közérdek mentén szerveződik. A közszolgálati jogviszonyok tartalma a jogviszonyok alanyait megillető jogokat és az őket terhelő kötelezettségeket foglalja magában. Mind a mai napig érvényes Magyary Zoltán megállapítása, miszerint a hivatásos közszolgálat a szolgálatvállalónak nemcsak a munkaerejét, hanem egész egyéniségét is igénybe veszi, tőle „teljes odaadást kíván, szükség esetén egészsége, sőt élete feláldozását”, és magánéletében is megköveteli tőle a megfelelő magatartás tanúsítását.⁸ A szolgálatvállaló köteles továbbá a munkáltató által adott jogszerű utasítások, illetve parancsok teljesítésére.

A munkáltatót ugyancsak megilleti a felügyelet joga, amely az irányítástól nem választható el, és amely kiterjed a szolgálat teljesítésének valamennyi körülményére és részletére. A felügyelet jogával szorosan összefügg a munkáltató fegyelmezési joga, amely a szolgálatvállaló kötelezettségeinek vétkes megszegése esetére biztosítja számára a szankciók – fegyelmi büntetések, illetve fenytések – alkalmazásának lehetőségét.⁹

A fenti jogelveket érvényesíti a hivatásos katasztrófavédelmi szerv állományába tartozó tűzoltók szolgálati jogviszonyát szabályozó hatályos Hszt. A törvény 13. § (1) bekezdése szerint a szolgálati viszony az állam nevében eljáró rendvédelmi szerv és a hivatásos állomány tagja között létrejött különleges közszolgálati jogviszony, amelyben mindkét felet a sajátos szolgálati körülményeknek megfelelő, a szolgálati viszonyra vonatkozó szabályban és más jogszabályban meghatározott kötelezettségek terhelik és jogosultságok illetik meg. A hivatásos állomány tagja a szolgálati viszonyból fakadó kötelmeit – a rendvédelmi szerv rendeltetés szerinti feladatainak megvalósítása érdekében –

⁸ MAGYARY 1942: 131, 387, 404.

⁹ PETROVICS 2018: 149.

önkéntes vállalás alapján, élethivatásként, szigorú függelmi rendben, akár életének és testi épségének kockáztatásával és egyes alapjogai korlátozásának elfogadásával teljesíti.¹⁰ A felsorolt elemek a szolgálati jogviszony létesítésével és különösen a tűzoltói eskü letételével valósulnak meg. A hivatásos állomány tagja az állománycsoportjába tartozó, az általa betöltött szolgálati beosztás besorolása és a hivatásos állomány tagjának fizetési fokozata alapján meghatározott rendfokozattal rendelkezik.¹¹ A hivatásos állomány tagja szolgálati feladatait az öltözködési szabályzatban előírtaknak megfelelően, a rendvédelmi szervnél rendszeresített egyenruhában látja el.¹²

A közszolgálati életpályák egyik közös sajátossága a társadalmi szerepükhöz igazodó felelősségi rendszer. A hivatásos szolgálati jogviszony felelősségi rendszere három pilléren nyugszik, amely a *fegyelmi felelősség*, a *szolgálaton kívüli magatartásért való felelősség (méltatlanság)*, valamint a *kártérítési felelősség*.¹³ Fegyelmi eljárás keretében három cselekménytípus vizsgálható és szankcionálható, a *fegyelemsértés*, a *szabálysértés*, valamint a *katonai vétség*.

Fegyelemsértést követ el, és fegyelmi eljárás keretében felelősségre kell vonni a hivatásos állomány tagját, ha a szolgálatteljesítésre vagy a szolgálati viszonyára vonatkozó kötelezettségét vétkesen megszegi.¹⁴ A fegyelemsértés megvalósításának feltétele a vétkesség, tehát a köteleességszegés (tett vagy mulasztás) szándékos vagy gondatlan elkövetése. Fegyelmi eljárás keretében kell elbírálni a hivatásos állomány tagjának azt a szabálysértését – a szabálysértési elzárással is büntethető szabálysértés kivételével –, amelyet szolgálati helyen vagy a szolgálattal összefüggésben követett el.¹⁵ Tapasztalatok szerint ezek az eljárások jellemzően saját hibás közlekedési balesetek szabálysértési eseteit szankcionálják.

Végül, tekintettel arra, hogy a hivatásos tűzoltó (a hivatásos katasztrófavédelmi szerv hivatásos állományú tagja) a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 127. § (1) bekezdése alapján katonának tekintendő, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 710. §-ában meghatározott esetben a katonai vétségét fegyelmi eljárásban kell

¹⁰ Hszt. 13. § (2) bekezdés.

¹¹ Hszt. 15. § (1) bekezdés.

¹² Hszt. 17. § (1) bekezdés.

¹³ PAPP 2022: 277.

¹⁴ Hszt. 181. § (1) bekezdés.

¹⁵ Hszt. 181. § (2) bekezdés.

elbírálni.¹⁶ A katonai vétség fegyelmi eljárásban való elbírálásáról az ügyészség dönt, ha a büntetés célja fegyelmi fenytéssel is elérhető. Az ügyészség jellemzően egyre növekvő mértékben alkalmazza ezt a megoldást.¹⁷

A fegyelemsértés szankcionálása tehát a hivatásos szolgálati jogviszonyban általános jogelv, bár a Hszt. nem definiálja a fegyelmi felelősség szabályozásával védett értékeket, de felelősséggel kijelenthető, hogy a cél a szolgálati rend és a fegyelem fenntartása. A méltatlanság mint felelősségi alakzat a hivatásos szerv működésébe vetett közbizalom súlyos veszélyeztetése esetén áll fenn, az állomány tagjának a szolgálaton kívül elkövetett cselekménye (bűncselekmény, szabálysértés), viselkedése esetén. Jogi következményei akkor állnak be, ha emiatt nem várható el, hogy a hivatásos szerv a szolgálati viszonyát fenntartsa.¹⁸ A jogintézmény igazolása annak, hogy az egyenruhás szervezet elvárásai a tagjával szemben a szolgálaton kívüli magatartás tekintetében is érvényesülnek.

A HIVATÁSOS TŰZOLTÓ MINT A KATONAI BÜNTETŐJOG ALANYA

A katonai rend nemcsak a hagyományos értelemben vett katonai szervezeteknél, hanem más, alapvetően fegyveres szolgálatot ellátó, szigorú alá- és fölé rendeltségi szabályok szerint szerveződő és működő szervezetek esetében is értelmezhető. A katonai rend nemcsak a szűkebben értelmezhető katonai szolgálatot, hanem a rendvédelmi szerveknél teljesítendő szolgálatot is magában foglalja.¹⁹

A katonai büntetőeljárás – az általános büntetőeljárás részeként – a katonai szervezetre jellemző, más szervezetnél nem fellelhető speciális magatartások, a hierarchikus szolgálati kötelemkből adódó és csak ott jelentkező viselkedési devianciák szankcionálására szolgál. E szankcionálási szabályok alkalmazása révén tartható fenn a fegyveres szervek rendeltetésszerű működéséhez elengedhetetlen belső fegyelem.²⁰ A katonai büntetőeljárás keretében olyan normasértő magatartások is büntetőjogi felelősséget vonnak maguk után, amelyek a „civil” életben nem vagy csak csekély mértékben szankcionáltak. Például a készenléti

¹⁶ Hszt. 181. § (3) bekezdés.

¹⁷ PAPP 2022: 279.

¹⁸ PAPP 2022: 290.

¹⁹ HAUTZINGER 2010: 15.

²⁰ KARDOS 2015: 68.

szolgálatba késve érkező tűzoltó a késés mértékétől függetlenül megvalósítja a *szolgálatban kötelességszegés* vétsége katonai bűncselekményt, míg egyéb foglalkozások esetében ez a magatartás nem lépi túl a munkahelyi fegyelem megszegésének szintjét.²¹

A katonai bűncselekményeket a Btk. XLV. fejezete tartalmazza, a 127. §-a alapján katona a Magyar Honvédség tényleges állományú, a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja. Katonai bűncselekményt tettesként csak katona követhet el.

A hivatásos tűzoltók mint a hivatásos katasztrófavédelmi szerv tagjai a Btk. 2012-ben történt hatálybalépésével váltak a katonai büntetőjog alanyává. A változás komoly aggodalmat okozott az érintett állomány körében, tartva attól, hogy az eddig fegyelmi vétségnek minősülő kisebb és enyhébben elbírált kötelességszegések (például a már említett szolgálatból való késés, szolgálatban elalvás) súlyos, a tűzoltói pályafutást befolyásoló büntetést vonnak maguk után. A félelmek szerencsére nem igazolódtak, a mintegy 12 ezer fős szervezetben a katonai bűncselekmények elkövetése nem számottevő, előfordulása esetén csekély súlyú, ezért többségében az ügyesség a fegyelmi eljárásban való elbírálásáról dönt, és az ügyet parancsnoki hatáskörbe visszaadja.

A hivatásos tűzoltók által elkövetett bűncselekményekről statisztikai elemzéssel nem szolgál a jelen tanulmány, azonban a szerző egyetért Kardos Sándor István megállapításaival, aki a rendőrség állományában 10 éves időszakot elemezve vont le következtetéseket közleményében.²² Kardos arra az eredményre jutott, hogy a *szolgálatban kötelességszegés* vétség előfordulása az értékelt időszakban az elmarasztalással lezárt összes katonai bűncselekmény közül a legmagasabb. A második legnagyobb esetszámot a *szolgálati feladat alóli kibúvás* produkálta. Harmadik helyen a *szolgálati tekintély megsértése*, míg a negyedik helyen a *parancs iránti engedetlenség* áll. Ez utóbbiak száma, előfordulása a katasztrófavédelem esetében nem szignifikáns.

A kedvező statisztika alapján felmerül a kérdés, milyen tényezők eredményezik a jó fegyelmi helyzetet a hivatásos tűzoltóknál, milyen szerepe van a katonai büntetőrendelkezéseknek ebben, illetve ha nincsen semmilyen szerepe, akkor indokolt-e egyáltalán ez a szankcionális fenyegetettség?

²¹ KARDOS 2015: 69.

²² KARDOS 2015.

Korda György elvi élel szögezi le, hogy a katonai büntetőrendelkezések hatálya alatt lévő személyektől a büntetőjogi következmények terhe mellett kell megkövetelni a feltétlen engedelmességet, előjáróik akaratának időbeni és legjobb tudásuk szerinti végrehajtását. Erre tekintettel a katonai életviszonyokban az engedelmességhez, a szolgálati fegyelemhez, a parancs teljesítéséhez kiemelkedően fontos társadalmi érdek fűződik.²³

Hautzinger Zoltán szerint a katonákra vonatkozó normák nemcsak jogszabályokból ismerhetők meg, hanem azokat kiegészítendő más, a katonai hierarchiában elhelyezkedő vezetőktől származó belső szabályzók, vagy a katonai életviszonyokat jellemző, sokszor íratlan erkölcsi elvekből, szokásokból is.²⁴

Lőrincz Kálmán fontos megállapítása, hogy a katonai szervezetekben a kialakult és a közösen elfogadott elvárásoknak kötelező erejük van. Ezt a fajta, nagyon is kívánatos „kényszert” nem elsősorban a jogi, fegyelmi szankcionálás veszélye, fenyegetése, hanem a hagyomány, a kialakult szokás, az eredményhez vezető példa ereje, a közösség elítélésének a veszélye vagy éppen annak elismerő, bátorító jóváhagyása tartja fent.²⁵

Végezetül Földesi Sándort idézem, aki szerint a katonák által elkövetett bűncselekmények okai között azzal a tényezővel is számolni kell, hogy az elkövetők negatív személyiségjegyein túl az is hozzájárul a bűncselekmény megvalósításához, ha a katonai szervezetnél a katonai rend, szervezettség, fegyelem az elvárhatónál gyengébb színvonalú.²⁶

A fentiekben ismertetett mértékadó megállapítások alapján kijelenthető, hogy a hivatásos tűzoltók (a katasztrófavédelmi szerv tagjai) esetében a katonai büntetőjogi normák alkalmazása indokolt a szolgálati rend és fegyelem biztosítása érdekében, különös tekintettel a katonai karakterű szerv jellegét figyelembe véve. Ugyanakkor a szerző véleménye szerint a gyakorlatban tapasztalható jó fegyelmi helyzet nem csak, illetve nem elsősorban a katonai büntetőjogi szankciók fenyegető ereje eredményének tudható be. A normakövetéshez döntő mértékben hozzájárul a szervezeti kultúra magas szintje, a hivatástudat és elkötelezettség az állampolgárok életének, testi épségének, anyagi javaik védelme érdekében.

²³ KORDA 1989: 8.

²⁴ HAUZINGER 2010: 15.

²⁵ LŐRINCZ 2009: 73.

²⁶ FÖLDESI 1985: 38.

Számottevő hatás tulajdonítható annak, hogy a tűzoltók, a katonákhoz hasonlóan, egységekben (raj, szolgálati csoport) látják el a szolgálati feladataikat, ezáltal a csoportnormák szerepe, a felelősség a csoport elvárt működése, a közös eredmények tekintetében fokozottan érvényesül.

Végül, de nem utolsósorban meghatározó jelentőséget tulajdonítunk annak, hogy a tűzoltó a készenléti szolgálatát mindenkor „éles” körülmények között látja el, a riasztás a szolgálati idő alatt bármikor bekövetkezhet, a bevetések, beavatkozások napi szinten, akár több esetben válnak szükségessé. Az éles alkalmazás tudata, a folyamatos készség erős fegyelemmegtartó hatása érvényesül ezáltal, miközben a tűzoltó fókusza a meghatározott feladat végrehajtásán van.

ÖSSZEFOGLALÁS

Összefoglalásként megállapítható, hogy a katonai karakter a szervezett, hivatásos tűzoltóság szervezetében a kezdetektől jelen volt, amit a feladat jellege és a készenlét, a végrehajtás módszere eredendően meghatározott. A katonai karakter fokozódását eredményezte a feladatrendszer közhatalmi jellegének erősödése, a polgári modelltől a szovjet mintára történő áttérés, a tűzrendészet állami rendészeti feladattá válása. A katonai rangrendszer, a társ rendvédelmi szervekkel megegyező, csak állományjelzőben különböző egységes egyenruházat bevezetése máig ható folyamat, csakúgy, mint a katonai büntetőjogi jogalanyiség. A hivatásos tűzoltóság (katasztrófavédelmi szervezet) katonai karaktere mára a szervezeti kultúra szerves részévé vált.

IRODALOMJEGYZÉK

- FÖLDESI Sándor (1985): A katonai igazságügyi szervek és a parancsnokok együttműködése. In *A katonai jog- és igazságszolgáltatás*. Budapest: ZMKA.
- HAUTZINGER Zoltán (2010): A katonai büntetőjog rendszere. *Rendvédelmi Füzetek*, 11(1), 69–77.
- KARDOS Sándor István (2015): A hivatásosok által elkövetett katonai bűncselekmények főbb jellemzői. *Belügyi Szemle*, 63(6), 67–85. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.6.4>
- KORDA György (1989): A katonai büntetőjog elvi alapjai és továbbfejlesztésének lehetőségei. *Belügyi Szemle*, 27(9), 3–13.

- LŐRINCZ Kálmán (2009): *Menetben. Egy katona gondolatai*. Budapest: HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum.
- MAGYARY Zoltán (1942): *Magyar közigazgatás*. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- MUHORAY Árpád (2019): A katasztrófavédelmi igazgatás rendszere, helye, szerepe a védelmi igazgatási feladatok ellátása során. In HORNYACSEK Júlia (szerk.): *A védelmi igazgatás rendszere és a honvédelmi igazgatással való kapcsolatának elméleti és gyakorlati összefüggései*. Budapest: Dialóg Campus, 111–132.
- PAPP Dávid (2022): A hivatásos szolgálati jogviszony felelősségi rendszere. In TIHANYI Miklós (szerk.): *Közrendvédelem*. Budapest: Ludovika, 277–297.
- PETROVICS Zoltán (2018): A közszerződési jogviszony tartalmának integrálása és differenciálása. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 6(1), 140–159.
- SZABÓ Károly (1991): *Flórián a védőszent*. Budapest: Szövetkezeti Szervezési Iroda.
- VARGA Ferenc (2019): *A hazai mentő tűzvédelem szervezeti és technikai fejlesztési lehetőségeinek kutatása, különös tekintettel az önkéntes tűzoltóságok növekvő szerepére*. PhD-disszertáció. Budapest: Nemzeti Közszerződési Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola.

